

Dyk ned i utopien

I det følgende beskrives og uddybes de uddrag af de litterære tekster, eleverne møder i Biblioteket. Formålet er at give læreren en basal indsigt i værkerne, som uddragene er taget fra.

FN's 17 Verdensmål (FN, 2015)

I 2015 besluttede FN 17 verdensmål, der skal nås i 2030. Målene handler især om på forskellige måder at forbedre menneskers levevilkår, fx afskaffe fattigdom, mindske uligheden i verden og løse klimaproblemerne. Når man er medlem af FN, forpligter man sig på at følge op på de beslutninger, der er truffet. Den danske regering vedtog i 2017 en handlingsplan for, hvordan Danmark skal bidrage til arbejdet med at nå de 17 verdensmål.

Der er med spørgsmålene til teksten lagt op til, at eleverne undersøger, hvad formålet med Verdensmålene er samt reflekterer over, hvad medlemslandene kan gøre for at opfylde dem. Ligeledes skal eleverne overveje, hvordan målene ikke kun på et politisk, men også på et bredere samfundsmæssigt plan kan opfyldes. De mål, der går på klimaindsats og ansvarligt forbrug, kender eleverne sikkert til at skulle forholde sig til - også på et personligt plan. Skolen kan også siges at bidrage til at opfylde målene, alene ved at undervise og dermed bevidstgøre eleverne om dem. Man kan eventuelt nævne de såkaldte millennium-goals, der blev vedtaget af FN ved indgangen til det nye årtusinde. I 2015 evaluerede man målene, og der var rent faktisk sket forbedringer og fremskridt på en lang række steder i verden, om end det selvfølgelig ikke var tilfældet alle steder.

De 17 verdensmål adskiller sig fra de øvrige kilder og er taget med som et oplæg til diskussion. Er de 17 verdensmål en utopi? Det kan man oplagt argumentere for ud fra utopiens genrekriterier, om end de traditionelt går på skønlitterære tekster. Verdensmålene er ekstremt ambitiøse og ønsker fx ikke blot at reducere fattigdom, men helt at afskaffe den. Dette kunne måske i sig selv anses for utopisk inden for en tidsfrist på 15 år? Samtidig er det oplagt at læse målene som et udtryk for et håb om en bedre verden og som et udtryk for en vision om et idealsamfund. Dermed synes alle utopiens genrekendetegn opfyldt. Man kunne i forlængelse heraf tale om målene som en moderne politisk utopi, som de litterære kendetegn i dette tilfælde kan kaste lys over. Dette kan lede til en snak om, at utopier findes både i kunsten og på samfundsplan.

I Have a Dream (Martin Luther King, 1963)

I 1963 holdt Martin Luther King en tale for mere end 200.000 mennesker, som deltog i en demonstration, der blev kaldt "March on Washington for Jobs and Freedom." Demonstrationen var rettet mod den forskelsbehandling af hvide og sorte mennesker, som på det tidspunkt fandt sted i det amerikanske samfund. Især i USA's sydstaten blev sorte mennesker behandlet som andenrangsborgere. I talen giver Martin Luther King udtryk for et ønske om stemmeret, lige adgang til uddannelse, job og bolig for såvel hvide som sorte mennesker. Talen er meget berømt for ordene "I have a dream".

Martin Luther Kings ikoniske tale er taget med som et eksempel på en utopisk kildetekst, fordi drømmen om forandring så tydeligt gennemsyrrer teksten. Om talen i sig selv kan kaldes en litterær utopi, kan man naturligvis diskutere. Måske ville det snarere være oplagt at tale om Martin Luther Kings drøm som en politisk eller samfundsmæssig utopi. Dog passer flere af utopiens genrekendetegn på teksten. Foruden drømmen om forandring giver teksten således udtryk for en kritik af det bestående samfund, ligesom den kan siges at formulere et idealsamfund, hvilket er typisk for den utopiske genre.

Det vil være oplagt at tage en diskussion om, hvorvidt teksten er en utopi. I den forbindelse kan man, foruden at inddrage de tre genrekendetegn, komme ind på, om Martin Luther Kings drøm er gået i opfyldelse. Det lykkedes Borgerrettighedsbevægelsen, hvor Martin Luther King spillede en fremtrædende rolle, at få forbedret vilkårene for sorte mennesker i USA ved lovgivning. I 1964 blev *The Civil Rights Act* vedtaget, en lov der forbød diskrimination ud fra race, religion og køn, herunder forbud mod adskillelse af sorte og hvide i skoler, på arbejdspladser og i offentlige boliger. I 1964 vedtog man *The Voting Rights Act*, der havde særligt fokus på beskyttelse af minoriteters valgret.

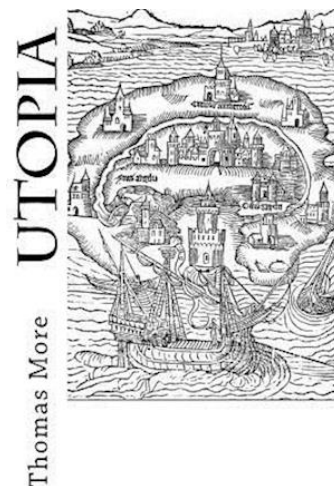
Både formelt og i praksis er vilkårene for sorte stærkt forbedret. Men på et mere uformelt eller usynligt plan er der fortsat store problemer med diskrimination i USA. Det viser sig bl.a. ved, at den sorte befolkning i USA stadig er fattigere, dårligere uddannede, og i højere grad bor i kvarterer med sociale problemer som kriminalitet, narkomisbrug og arbejdsløshed ift. den hvide befolkning.

Utopia (Thomas More, 1515)

Om bogen

I Thomas Mores *Utopia* fra 1515 følger vi karakteren Raphael Hythlodeus. Hans navn betyder faktisk "vrøvlehoved". Med dette tilnavn antyder forfatteren måske, at han som fortæller ikke er helt pålidelig. Hythlodeus er på rejse i landet Utopia, hvor han bliver stærkt begejstret for det samfund, han møder. I bogen fortæller Raphael Hythlodeus om, hvordan staten Utopia fungerer, og hvorfor den er bedre end det samfund, han kender, nemlig England anno 1515.

Romanen er det første eksempel på genren utopi og genrebetegnelsen "utopi" stammer fra denne bog.

Bogen blev hurtigt en bestseller og oversat til adskillige sprog. Og den kan fortsat fascinere i dag, hvor forskere til stadighed diskuterer, om bogen skal forstås som en samfundssatire eller en reel drøm. Bogen er - som så mange andre klassikere - blevet brugt til at agitere for forskellige ideologier. Således fik Lenin Thomas Mores navn graveret på en obelisk i Moskva sammen med andre af kommunismens fædre, fordi han læste bogen som et forsvar for ophævelse af den private ejendomsret, mens andre har læst den som et skræmmebillede på det stærkt statsstyrede samfund. Thomas More, der selv var renæssancemand og humanist, kritiserer med bogen indirekte datidens England, som var præget af enorm fattigdom og ulighed. Bogen tegner et billede af et samfund, hvor der er mad og uddannelse nok til alle.

Utopia er en tvetydig og stærk politisk tekst, der på mange måder også taler ind i vores tid. Den tilbyder således også en nutidig læser at drømme og gøre sig tanker om et andet samfund, ligesom den rejser nogle grundlæggende spørgsmål om, hvad det gode samfund og liv er. Bogen viser hvordan et utopisk samfund kunne se ud, men den opridses også farerne ved det utopiske samfund, der i dette tilfælde er den stærke stat, der let kommer til at berøve borgerne deres frihed. Grænsen mellem en utopi og dystopi kan være hårfin og afhænger således ofte af øjnene, der ser.

Om uddraget

De tre korte uddrag omhandler henholdsvis ejendomsret, familiens indretning samt kvinder og børn. Det er et ganske lille uddrag af bogen eleverne her får kendskab til, som ikke giver et komplet billede af det samfund,

Thomas More skildrer med *Utopia*. Der er udvalgt nogle af romanens mere konkrete emner, som gerne skulle kunne give anledning til debat i klassen.

Det første uddrag argumenterer for ophævelsen af den private ejendomsret som den eneste vej til en mere ligelig fordeling af samfundets goder. Synspunktet er som nævnt ovenfor blevet brugt som et argument for planøkonomi og ophævelsen af ejendomsret i den kommunistiske ideologi. Uddraget kan oplagt give anledning til debat blandt eleverne. Hvilke fordele ville der være ved fælleseje frem for privat ejendomsret? Hvilke argumenter taler imod? Hvordan ville det være, hvis tilværelsens goder var fordelt ligeligt mellem alle borgere? Hvordan omfordeler man samfundets goder i fx Danmark? Hvordan gør andre lande?

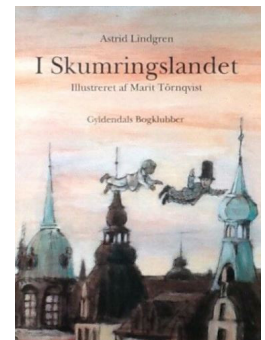
Uddraget om familiens indretning kan måske tjene som et eksempel på den ironi og distance, der også kendetegner Raphael Hythlodæus som fortæller. Således har staten bestemt, at en familie mindst skal have 10 og maksimalt 16 medlemmer, hvilket viser at samfundet er indrettet i meget stringente systemer. Børnene flyttes bare fra en familie til en anden, hvis antallet ikke lige passer! Desuden er kvinder underlagt mænd, hvilket også kan give anledning til debat om ligestilling og kønsroller i nutidens samfund. At de yngste altid skal adlyde de ældste er måske også noget, eleverne vil stille sig kritiske overfor.

Med hensyn til genrekendetegnene giver det næsten sig selv, at de er opfyldt i denne bog, der udgør skoleeksemplet på genren.

I Tasmørkelandet (Astrid Lindgren, 1949)

Om bogen

I Tasmørkelandet er en af Astrid Lindgrens mindre kendte fortællinger. Den udkom første gang på dansk i samlingen *Nils Karlsson-pusling* i 1953 og er siden blevet trykt i forskellige samlinger. Den findes bl.a. også som billedbog med titlen *I skumringslandet* (1968). Det uddrag, der her er gengivet, stammer fra samlingen *Peter og Petra* (2007).

I Tasmørkelandet kan genre-mæssigt karakteriseres som en eventyrlignende fortælling med fantastiske elementer. Således følger vi drengen Jørgen, der på grund af et dårligt ben er tvunget til at opholde sig i sin seng, men som forsvinder ind i en eventyrlig verden hver aften, hvor han får besøg af Hr. Liljonkvist. Sammen tager de til Tasmørkelandet, et idyllisk miniature-land, hvor Jørgen får lov til at prøve en masse sjove ting. Det fortælles i teksten, at Tasmørkelandet også kaldes "landet som ikke er til". Dermed låner teksten elementer fra den utopiske genre. Et af den litterære utopis genrekendetegn er netop at skildre et sted, der ikke findes, et "ikke-sted".

Om uddraget

Dette uddrag handler om Jørgens første tur med Hr. Liljonkvist, hvor Jørgen får lov at se et sted kaldet Næset, hvor Liljonkvast bor. Her møder han et idyllisk og dejligt sted "Villa Liljonro", hvor alting er småt, så det passer til den lille Hr. Liljonkvist. Jørgen bemærker også, at han selv er blevet lille. Villa Liljonro er et solbeskinnede sted med en duftende syrenhæk, men på den anden side af hækken er det stadig tasmørke. Dermed er det tydeligt, at Jørgen oplever at befinde sig i en lille lomme afgrænset fra den kendte verden.

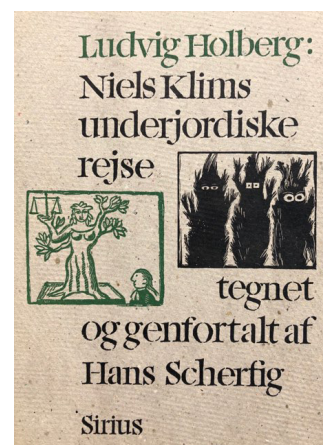
Astrid Lindgren skildrer turen til Tasmørkelandet som en oplevelse, der er virkelig og sand for Jørgen, den er ikke blot en drøm. Dermed kunne man tale om fortællingen som et eventyr, idet Lindgren således inddrager magiske eller fantastiske elementer. Ligeledes er der flere ting, der kunne pege på fortællingen som en utopi. Da Jørgen er tilbage i sin seng, karakteriserer han Tasmørkelandet som "et vidunderligt land", "Der er så dejligt at være". Utopien beskriver netop et idealsamfund, og Tasmørkelandet kan siges at udgøre et ideelt sted for Jørgen. Samtidig er Jørgens daglige rejse til Tasmørkelandet forbundet med håb, hvilket også er karakteristisk for utopiske tekster. Teksten udtrykker måske ikke et håb om forandring, men snarere et håb om et dagligt frirum for Jørgen: "Det gør slet ikke noget, selv om man har dårligt ben. For i Tasmørkelandet kan man flyve."

Niels Klims underjordiske rejse (Ludvig Holberg, 1741)

Om bogen

Niels Klims underjordiske rejse er en satirisk roman skrevet af Ludvig Holberg i 1741.

Fantastiske rejsefortællinger var populær litteratur på den tid, og Holberg er tydeligt inspireret af andre forfattere, heriblandt Thomas More. Den unge hovedperson og norske student, Niels Klim, er på vej tilbage til sin fødeby, Bergen, da han falder i ned i en klippesprække og ryger ind i Jordens indre, hvor han lander på planeten Nazar. Planeten Nazar består af en masse forskellige eventyrlige steder som f.eks. Potu og Abekatteland.

Potu, som Niels Klim lander i først, er en vaskeægte utopi (Navnet er delvist "utopia" bagfra), som bebos af vise og tålmodige træer, for hvem langsomhed er en dyd, og hvor der er tid til eftertanke. Klim forveksler først træernes langsomhed med dumhed, men ser snart langsomhedens fordele. Samfundet i Potu er bygget op omkring dyder som tolerance og respekt for den del af samfundet, der har det mest slidsomme arbejde, nemlig landarbejderne. Med beskrivelsen af det ideelle Potu kritiserer Holberg sin samtids dansk-norske rigsfællesskab, der var præget af stor social ulighed og streng pietisme. Derfor blev Holbergs roman heller ikke bare opfattet som samfundskritisk og provokerende, men som en direkte trussel mod staten, hvorfor han udgav den anonymt og fik den trykt i Tyskland.

Men utopierne er ikke bare utopier. Holberg har blik for, hvor nemt utopierne kan blive til dystopier, og han lader sin anti-helt Niels Klim komme galt afsted det ene sted efter det andet. Til sidst bliver Niels selv konge for en flok tåbelige menneskelignende væsener og det bliver en grotesk parodi på den verden, som Holberg levede i.

Om uddraget

Uddraget her er taget fra Hans Scherfigs gendigtning og illustration - en slags graphic novel over Holbergs roman. I uddraget berører Niels Klim emnerne lighed, religionsfrihed og ligestilling mellem kønnene. I begyndelsen af uddraget sammenligner Niels Klim bøndernes status og vilkår i Potu og Danmark. Mens bønderne nyder anseelse i landet Potu, lider de danske bønder under "trældom". En tydelig reference til Holbergs samtid, hvor bønderne var stavnsbundne til at tjene for det gods, hvor de hørte til ved fødslen. Her kommer Holbergs samfundssatire således tydeligt til udtryk. Holberg fremhæver endvidere, at alle træerne på planeten Nazar er lige - de er ikke som i Danmark inddelt i adel og pøbel: "Træerne blev alene agtet for deres dyder [...]".

Et andet bemærkelsesværdigt emne som berøres i Niels Klim er religionsfrihed: "Der var fri religionsøvelse, og ingen forulempede Niels Klim, fordi han var kristen". Også dette er en oplagt kommentar til Holbergs samtid, hvor kristendommen var statsreligion og befolkningen skulle være lutheranere. Der var dog også katolikker og jøder i landet, men de havde på visse områder begrænsede rettigheder. Eksempelvis måtte jødiske børn ikke gå i kristne skoler før år 1800. Holberg bringer desuden ligestilling mellem kønnene på banen, hvilket gør romanen ganske moderne for sin tid: "Han fik senere at vide, at hos dette folk gøres der ingen forskel på kønnet ved embeders besættelse."

Holbergs utopi er en satire over nogle af samfundsforholdene anno 1741. Man kan oplagt tale med eleverne om, at Holbergs utopiske ideer på mange måder faktisk er blevet ført ud i det samfund, vi kender i dag - i hvert fald i højere grad end på hans egen tid. Men emner som lighed borgerne imellem og ligestilling mellem kønnene, fx hvad angår ledelsesstillinger og bestyrelsesposter, er fortsat højaktuelle emner. Man kunne i forlængelse heraf lave en perspektivering til samtiden og diskutere, hvordan en samfundsutopi kunne se ud i dag, enten i Danmark eller måske ude i verden.